

ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Όπως μαρτυρείται στα σωζόμενα έργα του Αρχαίου Δράματος

Εκτός από τα ευρήματα της Αρχαιολογίας που θαυμάζουμε στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους, που μαρτυρούν τη θρησκευτικότητα των Αρχαίων Ελλήνων, στο βιβλίο της Καινής Διαθήκης Πράξεις των Αποστόλων (ιζ' 16) διαβάζουμε ότι όταν ήλθε στην Αθήνα ο Απόστολος Παύλος είδε την πόλη «κατείδωλον», γεμάτη αγάλματα θεών. Κατά την ομιλία του στον Άρειο Πάγο εχαρακτήρισε τους Αθηναίους «κατά πάντα ως δεισιδαιμονεστέρους». Δηλαδή στην ατομική και συλλογική τους ζωή το θείο είχε δεσπύζουσα θέση.

Εκτός από τα αγάλματα είχαν και ναούς αφιερωμένους στις θεότητες που πίστευαν: Δία, Ήρα, Αθηνά, Απόλλωνα, Άρτεμη, Αφροδίτη, Δήμητρα κ.α. Άλση στις Ευμενίδες (Κολωνός), στην Άρτεμη (Αυλίδα). Επίσης, μεμονωμένους βωμούς. Στην Αθήνα ο Απόστολος Παύλος είδε βωμό αφιερωμένο στον άγνωστο θεό. Με αφορμή το γεγονός αυτό τους εμίλησε για τον Θεό της Χριστιανικής Αποκαλύψεως. Στα θέατρα υπήρχε η θέση «θεολογείον», από την οποία μιλούσαν οι θεοί και στο μέσον της ορχήστρας η «Θυμέλη», βωμός της θυσίας.

Δεσπύζουσα θέση των θεών που ελάτρευαν οι Αρχαίοι Έλληνες διαπιστώνουμε και στο αρχαίο δράμα. Στη συνέχεια εκθέτουμε τις διάφορες μορφές της σχέσεως των αρχαίων προγόνων μας με τις θεότητες που πίστευαν, όπως μαρτυρούνται στα σωζόμενα έργα, τραγωδίες, κωμωδίες και σατυρικό δράμα.

Για κάποιο αναπάντεχο γεγονός αναφωνούμε «Ω, Θεέ μου». Ανάλογες εκφράσεις συναντάμε στο αρχαίο δράμα. Στην τραγωδία του Σοφοκλή «Οιδίπους επί Κολωνώ», όταν η Αντιγόνη διακρίνει την αδελφή της Ισμήνη εντελώς απροσδόκητα να έρχεται στον Κολωνό, αναφωνεί: «Ω, Δία, τι να πω; Τι να σκεφτώ, πατέρα μου;» (στίχος 310). Η Ωραία Ελένη αντικρύζοντας τον Μενέλαο μπροστά στο παλάτι του Πρωτέα στην Αίγυπτο, αναφωνεί: «Ω, θεοί» («Ελένη», Ευριπίδη, στίχος 560). Οπισθοχωρώντας από την σπηλιά του Κύκλωπα, ο Οδυσσεάς λέει προς τον Χορό των Σατύρων: «Ω, Δία, τι να πω, καθώς είδα μέσα στο σπήλαιο φοβερά κι απίστευτα...» (σατυρικό δράμα Ευριπίδη «Κύκλωψ» στίχος 374).

Θνητοί επικαλούνται θεούς ως μάρτυρες. Στην τραγωδία του Σοφοκλή «Φιλοκτήτης», ο Οδυσσεάς απαγορεύοντας την επιστροφή των όπλων στον Φιλοκτήτη λέει στον Νεοπτόλεμο (στ. 1293): «Εγώ όμως το απαγορεύω, θεοί να είστε μάρτυρες...». Στον πρόλογο της «Ηλέκτρας» του Ευριπίδη, ο Αυτουργός λέει για την «γυναίκα» του Ηλέκτρα (στ.443): «Αυτήν εγώ ποτέ – ας είναι μάρτυρας γι' αυτό η Κύπριδα (Αφροδίτη) – στο κρεβάτι δεν την ντρόπιασα· παρθένα είναι ακόμη».

Επίκληση θεού για επιβεβαίωση λεγομένων και όρκων. Στην τραγωδία του Σοφοκλή «Τραχίνιαι» ο γιος του Ηρακλή Ύλος συμμορφούμενος προς την αξίωση του πατέρα του να εκτελέσει την επιθυμία του λέει (στ. 1188): «Τ' ορκίζομαι σίγουρα και μάρτυρά μου έχω τον Δία». Ο Χορός υπόσχεται εχεμύθεια στην ιέρεια Ιφιγένεια λέγοντας: «...από μένα για όλα θα κρατηθεί σιωπή για όσα μας ζητάς – μάρτυρας γι' αυτά ας είναι ο Δίας ο τρανός» («Ιφιγένεια εν Ταύροις» Ευριπίδη στ. 1046). Ο Κρέοντας προς τον Χορό: «Γιατί εγώ - μάρτυράς μου ας

είναι ο Δίας που όλα τα βλέπει – ούτε θα σωπάσω αν δω συμφορά να προχωρεί στους κατοίκους της πόλης...» (Σοφοκλή «Αντιγόνη» στ. 184). Η Κλυταιμνήστρα στον Χορό: «...για την τέλεια εκδίκηση της κόρης μου, μα την Άτη και την Ερινύα, που για χάρη τους τον έσφαξα» («Αγαμέμνων» Αισχύλου στ. 1432). Η έκφραση «Μα τον Δία» απαντά πολύ συχνά.

Όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση σ' ένα αίτημά μας λέμε: «Για τον Θεό, σε παρακαλώ...», «Για τον Θεό, μη μου το αρνηθείς». Κάτι ανάλογο συναντάμε στο αρχαίο δράμα. Η Τέκμησσα προς τον Αίαντα στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή (στ. 593): «Για τους θεούς, μαλάκωσε». Στην τραγωδία του Ευριπίδη «Φοίνισσαι» η Ιοκάστη παρακαλεί τον Αγγελιοφόρο (στ. 1083): «Ένα πες μου, για όνομα των θεών, αν για τον Πολυνείκη ξέρεις κάτι». Ο Χορός προς την Ηλέκτρα και την Χρυσοθέμη: «Για όνομα των θεών, τίποτε μη λέτε θυμωμένα» («Ηλέκτρα» Σοφοκλή στ. 369).

Οι άνθρωποι εύχονται να έχουν την βοήθεια των θεών για να πάρουν εκδίκηση για αδικίες που τους έγιναν, για δεινά που έχουν υποστεί ή οι θεοί να τιμωρήσουν αδίκους, κακοποιούς. Ο Φιλοκτήτης, στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή, προς τον Νεοπτόλεμο (στ. 315): «Τέτοια, παιδί μου, σε μένα έκαναν οι Ατρείδες και του Οδυσσέα η δύναμη και τέτοια οι Ολύμπιοι θεοί ας τους δώσουν να πάθουν κάποτε σαν ανταπόδοση για μένα». Ο Τεύκρος προς την Ωραία Ελένη στην τραγωδία του Ευριπίδη «Ελένη» (στ. 74): «...ας σ' έχουν καταραμένη οι θεοί».

Οι θνητοί εύχονται οι θεοί να πραγματοποιήσουν επιθυμητές ενέργειες ή να βοηθήσουν ανθρώπους στην πραγματοποίηση των σχεδίων τους. Ο Ηρακλής προς τον Άδμητο, βασιλέα των Φερών, στην τραγωδία του Ευριπίδη «Άλκηστις»

(στ. 514): «Ο θεός μακάρι ν' απομακρύνει τέτοια συμφορά απ' τα παιδιά». Η Τροφός στις «Χοηφόρες» του Αισχύλου (στ. 782): «Μακάρι με τη βοήθεια των θεών όλα καλά να παν».

Οι άνθρωποι εύχονται ευεργέτες να έχουν καλή ανταπόδοση από τους θεούς. «Γυναίκα, μίλησες σωστά και οι θεοί για τα καλά σου λόγια μακάρι να σου χαρίσουν ισάξια με την καλοσύνη σου καλά», λέει ο Τεύκρος στην Ελένη (Ευριπίδη «Ελένη» στ. 158). Ο Οιδίποδας έχει φθάσει στο προάστιο της Αθήνας Κολωνός. Για την προστασία και την φιλοξενία που του προσφέρει ο βασιλέας της Αθήνας Θησέας, δέεται: «Ω, Δία, μακάρι να δίνεις το καλό σ' ανθρώπους τέτοιους» («Οιδίπους επί Κολωνώ» Σοφοκλή στ. 642).

Στα σωζόμενα έργα του αρχαίου δράματος βλέπουμε ότι οι άνθρωποι αποδίδουν σε διάφορους θεούς χρησμούς, προφητείες, ιδιότητες, ενέργειες. Στην «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή ο Ορέστης λέει στον Παιδαγωγό (στ. 35): «...μου 'δωσε ο Φοίβος τέτοιους χρησμούς, που ευθύς θ' ακούσεις». Ο Χορός στις «ΙΚέτιδες» του Αισχύλου λέει για τον θεό Άρη ότι σκορπά δάκρυ και «βοή εμφύλιας διαμάχης» (στ. 682). Μιλώντας για το θεό Διόνυσο, ο Χορός στις «Βάκχες» του Ευριπίδη λέει (στ. 417): «Ο θεός, ο γιος του Δία, χαίρεται με τα γλέντια και αγαπάει την πλουτοδότρα Ειρήνη, τη θεά που τρέφει παλικάρια». «Διότι, αν τα πράγματα τραβήξουν καλά, αίτιος θα είναι ο θεός», λέει ο Ετεοκλής στην τραγωδία του Αισχύλου «Επτά επί Θήβας» (στ. 4). Ο Χορός στον Πολυμήστορα: «Σου την έδωσε τη συμφορά κάποιος θεός για σένα βαρύς» («Εκάβη» Ευριπίδη στ. 1087). Στην τραγωδία του Ευριπίδη «Ηρακλείδαι» ο Χορός (στ. 608): «Λέω πως κανείς άνθρωπος δεν έγινε χωρίς θεών παρέμβαση ευτυχισμένος κι ούτε δυστυχισμένος». Η Τροφός: «Συμφορές θεόσταλτες σ'

όλους τους θνητούς αργά ή γρήγορα έρχονται» (Ευριπίδου «Ανδρομάχη» στ. 851).

Οι άνθρωποι εύχονται, εκφράζουν επιθυμίες επικαλούμενοι θεούς. Ο ποιητής Μένανδρος και οι ηθοποιοί δεν λησμονούν τον εαυτό τους και εύχονται, στην κωμωδία «Σαμία», με το στόμα του Δημέα (στ. 736): «Κι αυτή που συμπαραστέκεται στους ωραίους αγώνες, η άφθαρτη θεά, η Νίκη, ας ακολουθεί καλοδιάθετη τους χορούς μου». Και με το στόμα του Σίκωνα, στην κωμωδία του Μένανδρου «Δύσκολος» (στ. 968): «Κι αυτή που από αρχοντικό γονιό βαστά και το γέλιο αγαπά, η κόρη Νίκη, ας μας ακολουθεί πάντοτε καλόβολη».

Θνητοί απευθύνονται προς θεούς. Στην τραγωδία του Αισχύλου «Χοηφόροι» ο Ορέστης προς τον Απόλλωνα (στ. 1057): «Αφέντη μου Απόλλωνα, αυτές εδώ, (εννοεί τις Ερινύες), όλο και γίνονται πιο πολλές κι από τα μάτια τους στάζουν αίμα σιχαμερό». Ο Οδυσσέας προς την Αθηνά που καλεί τον Αίαντα να βγει από την σκηνή του στο στρατόπεδο των Αχαιών έξω από την Τροία: «Τι κάνεις, Αθηνά; Με κανένα τρόπο μη του φωνάζεις να βγει» (Σοφοκλή «Αίας» στ. 74). Στην κωμωδία του Αριστοφάνη «Ιππής» ο Χορός προς την θεά Αθηνά (στ. 58): «Προστάτισσα της πόλης μας Παλλάδα συ που κυβερνάς την πιο αγιασμένη απ' όλες τις πόλεις, αυτήν που ξεχωρίζει και στον πόλεμο και στων ποιητών τη δύναμη πάντοτε». Η Ιώ απευθύνεται προς τον Δία: «Σε τι τέλοσπάντων, του Κρόνου γιε, σε τι τελοσπάντων με βρήκες να έφταιξα και μ' έξεψες σ' αυτές τις συμφορές;» («Προμηθέας Δεσμώτης», Αισχύλου στ. 577). Ο Χορός στην κωμωδία του Αριστοφάνη «Αχαρνής» (στ. 989): «Ω, Ειρήνη, συντρόφισσα της όμορφης Κύπριδας και των αγαπητών Χαρίτων, πόσο ωραίο πρόσωπο είχες λοιπόν κι εμείς δεν το είχαμε αντιληφθεί».

Οι άνθρωποι προσεύχονται προς θεούς. Στον Δία ο Χορός των Δαναΐδων στην τραγωδία του Αισχύλου «Ικέτιδες», ο Αίας («Αίας» Σοφοκλή), η Δηιάνειρα («Τραχίνιαι» Σοφοκλή), ο Χορός («Θεσμοφοριάζουσαι» Αριστοφάνη). Στον Απόλλωνα ο Ορέστης («Ευμενίδες» Αισχύλου), η Ηλέκτρα («Ηλέκτρα» Ευριπίδη), ο Δημέας («Σαμία» Μενάνδρου). Στους θεούς του Κάτω Κόσμου ο Χορός στην τραγωδία του Αισχύλου «Χοηφόροι». Ο Χορός στην Αθηνά, Άρτεμη και Απόλλωνα («Οιδίπους Τύραννος» Σοφοκλή), η Άλκηστη στην Εστία («Άλκηστις» Ευριπίδη), ο Χορός στην Άρτεμη («Ιφιγένεια εν Αυλίδι» Ευριπίδη). Ο Χορός προς την Κλυταιμνήστρα: «Αργότερα, αρχόντισσα, στους θεούς προσευχή θα κάνω» («Αγαμέμνων» Αισχύλου στ. 317). Ο Οδυσσεάς στην Αθηνά στο σατυρικό δράμα «Κύκλωψ» του Ευριπίδη. Ο Χορός προς τους θεούς και θεές («Επτά επί Θήβας» Αισχύλου) κ.α.

Η σχέση των ανθρώπων με το θείο εκφράζεται και με λατρευτικές πράξεις. Στην «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή πριν από την τιμωρία των φονιάδων του πατέρα του ο Ορέστης καλεί τον φίλο του Πυλάδη να προσκυνήσουν τα «πατρικά αγάλματα των θεών» που βρίσκονται στα προπύλαια του ανακτόρου. Για την απαλλαγή τους από το κακό που πλήττει την χώρα τους οι Θηβαίοι προσπίπτουν στους βωμούς μπροστά στο ανάκτορο με επικεφαλής τον Ιερέα («Οιδίπους Τύραννος» του Σοφοκλή). Μπροστά στο άγαλμα της Άρτεμης ο Ιππόλυτος στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη (στ. 72): «Το πλεγμένο αυτό στεφάνι από λιβάδι ανέγγιχτο το στόλισα ο ίδιος, αφέντρα μου, και σου το φέρνω». Ο γιος του Ηρακλή Ύλος πληροφορεί την μητέρα του Δηιάνειρα ότι ο πατέρας του ετοιμάζεται να κάνει θυσία πολλών βοδιών στον Δία («Τραχίνιαι» Σοφοκλή).

Στο αρχαίο δράμα έχουμε και διαλόγους μεταξύ θεών και ανθρώπων. Στην τραγωδία του Αισχύλου «Ευμενίδες» διεξάγεται διάλογος 22 στίχων ανάμεσα στις Ερινύες και τον Ορέστη που θα δικασθεί στην Αθήνα για την μητροκτονία του. Στην τραγωδία του Σοφοκλή «Αίας» ο πρόλογος του έργου αποτελείται από τρεις διαλόγους 133 στίχων ανάμεσα στην Αθηνά και τον Οδυσσέα, την Αθηνά και τον Αίαντα, την Αθηνά και τον Οδυσσέα. Στην τραγωδία «Ρήσος» του Ευριπίδη έχουμε διαλόγους ανάμεσα στην Αθηνά και τους Οδυσσέα-Διομήδη, Αθηνά και Πάρη και μεταξύ Μούσας και Χορού. Επίσης, στην «Ηλέκτρα» του Ευριπίδη (Διόσκουροι-Χορός, Ηλέκτρα) και στις κωμωδίες του Αριστοφάνη «Βάτραχοι» (Διόνυσος-Ξανθίας-Ηρακλής), «Ειρήνη» (Ερμής-Τρυγαίος, Πόλεμος-Τρυγαίος).

Οι θεοί μιλούν προς τους Ανθρώπους και με χρησμούς και προφητείες. Άλλοτε κατόπιν αιτήματος του ή των ενδιαφερομένων, άλλοτε με πρωτοβουλία των θεών. Άλλοτε δίδονται απευθείας στους θνητούς και άλλοτε με τους μάντεις.

Οι θνητοί δεν καταφεύγουν στους θεούς μόνον με προσευχή. Ζητούν την προστασία τους προσπέφτοντας σε βωμούς και αγάλματα, ακόμη και σε τάφους ανθρώπων που θεωρούνται άσυλα. Ο Ορέστης στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς και στο άγαλμα της Αθηνάς μπροστά στο ναό της στην Αθήνα («Ευμενίδες» Αισχύλου). Ο παλιός βοηθός του Ηρακλή Ιόλαος και τα παιδιά του ήρωα στους βωμούς των θεών στον Μαραθώνα («Ηρακλείδαι» Ευριπίδη). Η βασίλισσα της Αθήνας Κρέουσα σε βωμό στους Δελφούς («Ίων» Ευριπίδη). Η γυναίκα του Ηρακλή Μεγάρη, τα τρία παιδιά τους και ο πατέρας του Αμφιτρύων στο βωμό του Δία μπροστά στο ανάκτορο στη Θήβα («Ηρακλής Μαινόμενος» Ευριπίδη) κ.α.

Όταν οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν δυσκολίες, προβλήματα, διλήμματα, αδιέξοδα, καταφεύγουν στους θεούς. Για να μάθει την αλήθεια για τους γονείς του ο Οιδίποδας πηγαίνει στο Μαντείο των Δελφών να πάρει χρησμό από τον Απόλλωνα. Οι βασιλείς της Αθήνας Ξούθος και Κρέουσα, που ήσαν άτεκνοι, καταφεύγουν στους Δελφούς. Το ίδιο έκαναν και οι βασιλείς της Θήβας Λαΐος και Ιοκάστη. Ο Ορέστης πηγαίνει στους Δελφούς για να πάρει οδηγίες από τον Απόλλωνα πως θα εκδικηθεί τον φόνο του πατέρα του Αγαμέμνονα. Οι Θηβαίοι αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα. «Μαραίνονται οι καρποί της γης πριν δέσουν, ψοφούν βοδιών αγέλες στις βοσκές τους, κακογεννούν νεκρά παιδιά οι γυναίκες». Τι να κάνουν; Ο Οιδίποδας, βασιλέας της Θήβας στέλνει τον γυναικαδελφό του Κρέοντα στο Μαντείο των Δελφών. Και όταν κανένας δεν φανερώνει τον άνθρωπο-μίασμα της πόλεως, τον φονέα του Λαΐου, ο Οιδίποδας καλεί τον μάντη Τειρεσία. Χίλια πλοία έχουν συγκεντρωθεί στην Αυλίδα για να εκστρατεύσουν οι Αχαιοί εναντίον της Τροίας μετά την φυγή της Ωραίας Ελένης με τον Πάρη. Δεν πνέει ούριος άνεμος, αδιέξοδο. Ο μάντης Κάλχας τους αποκαλύπτει τη βουλή της θεάς Άρτεμης: να θυσιασθεί η πρωτότοκη κόρη του Αγαμέμνονα.

Οι άνθρωποι συμμορφώνονται προς τις εντολές των θεών, υπακούουν στις οδηγίες τους, υποτάσσονται στις βουλές τους. Ο βασιλέας της Αθήνας Θησέας, στην τραγωδία «Ικέτιδες» του Ευριπίδη (στ. 1227): «Αφέντρα μου Αθηνά, στα λόγια τα δικά σου θα υπακούσω». Ο Αίας: «Από εδώ και πέρα λοιπόν θα ξέρω στους θεούς να υποχωρώ...» («Αίας» Σοφοκλή στ. 666). Η Ιφιγένεια στην Αυλίδα (στ. 1395): «Αν η Άρτεμη έχει ζητήσει να πάρει το δικό μου κορμί, εγώ μια θνητή θα σταθώ εμπόδιο σ' αυτή, μια θεά; Αλλ' αυτό είναι αδύνατο. Δίνω το κορμί μου για την Ελλάδα».

Θνητοί εκφέρουν κρίσεις για θεούς και ενέργειές τους. Συμμορφούμενος προς χρησμό του Απόλλωνα, ο Ορέστης έχει έρθει με τον φίλο του Πυλάδη στην Ταυρίδα για να κλέψει από το ναό της Άρτεμης το ξόανο της θεάς. Απευθύνεται προς τον Απόλλωνα: «Ω, Φοίβε, που πάλι σ' αυτήν την παγίδα με οδήγησες δίνοντάς μου χρησμό, επειδή εκδικήθηκα το αίμα του πατέρα σκοτώνοντας τη μάνα μου;» («Ιφιγένεια εν Ταύροις» Ευριπίδη στ. 77). Η Κρέουσα προς τον Ίωνα για τον Απόλλωνα: «Δεν ενεργεί σωστά, αν μόνος του χαίρεται για μια κοινή χαρά» («Ίων» Ευριπίδη στ. 358). Στην ίδια τραγωδία ο Ίων στην Κρέουσα (στ. 337): «Δεν θα πετύχεις τίποτε τότε· η θεά είναι αργοκίνητη». Στην τραγωδία «Ορέστης» του Ευριπίδη, η Ελένη λέει προς την Ηλέκτρα (στ. 75): Δεν μολύνομαι τώρα ανοίγοντας συζήτηση μαζί σου, επειδή το σφάλμα εγώ το αποδίδω στο Φοίβο Απόλλωνα».

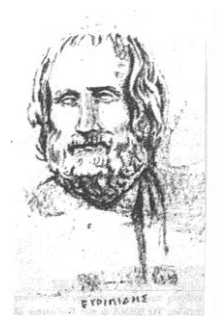
Θεοί μιλούν προς ανθρώπους. Στην τραγωδία «Ευμενίδες» του Αισχύλου ο Απόλλωνας υπόσχεται συμπαραστάση στον Ορέστη και τον οδηγεί τι να κάνει. Οι Ερινύες απευθύνονται στον μητροκτόνο Ορέστη και τον απειλούν. Η Αθηνά μιλά προς τον Κήρυκα για την συγκρότηση του δικαστηρίου Άρειος Πάγος. Ο τιτάνας Προμηθέας αποκαλύπτει στην Ιώ τους μελλοντικούς της παραδαρμούς σε διάφορους τόπους («Προμηθεύς Δεσμώτης» Αισχύλου στ. 705). Ο θεοποιημένος Ηρακλής προς τον Φιλοκτήτη στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή (στ. 1408). Στην «Ηλέκτρα» του Ευριπίδη οι Διόσκουροι μιλούν προς τον Ορέστη (στ. 1238). Στις «ΙΚέτιδες» του Ευριπίδη η Αθηνά συμβουλεύει τον Θησέα τι πρέπει να κάνει. Απευθυνόμενη προς τον Χορό των Θηβαίων γερόντων η θεά Ίρις, απεσταλμένη της Ήρας που εχθρεύεται τον Ηρακλή λέει: «...η Ήρα θέλει καινούργιο αίμα να χύσει πάνω του τα παιδιά του σκοτώνοντας...» («Ηρακλής Μαινόμενος» Ευριπίδη στ. 831).

Σε έργα του αρχαίου δράματος θεοί και θεές είναι πρόσωπα, χαρακτήρες των έργων. Στην τραγωδία του Αισχύλου «Προμηθεύς Δεσμώτης» όλα τα πρόσωπα, εκτός από την Ιώ, είναι θεότητες. Στην τραγωδία «Βάκχες» του Ευριπίδη ο Διόνυσος έχει δεσπίζουσα θέση και δράση. Στις «Τρωάδες» του Ευριπίδη, ο Ποσειδώνας και η Αθηνά. Στην τραγωδία «Ρήσος» του Ευριπίδη η Αθηνά και η Μούσα. Στις «Ευμενίδες» του Αισχύλου ο Απόλλωνας, οι Ερινύες και η Αθηνά. Στην τραγωδία «Άλκηστις» του Ευριπίδη ο Απόλλωνας και ο Θάνατος, στην τραγωδία «Ηρακλής Μαινόμενος» του Ευριπίδη οι θεότητες Ίρις και Λύσσα. Η Αθηνά στις «ΙΚέτιδες» και «Ιφιγένεια εν Ταύροις» του Ευριπίδη και στου Σοφοκλή «Αίας». Στον «Ιππόλυτο» του Ευριπίδη η Αφροδίτη και η Άρτεμη. Στις κωμωδίες του Αριστοφάνη «Βάτραχοι» Διόνυσος και Πλούτων, «Ειρήνη» Ερμής, Πόλεμος, Ειρήνη, Οπώρα και Θεωρία, «Όρνιθες» Προμηθέας και Ποσειδώνας, «Πλούτος» Ερμής και Πλούτος, «Νεφέλες» Ερμής.

Όπως προκύπτει από τα σωζόμενα κείμενα του αρχαίου δράματος που αντλούν από την ελληνική μυθολογία, οι θεοί έχουν μια βαθύτερη σχέση με τους θνητούς. Ο Ηρακλής είναι γιος του Δία και της Αλκμήνης. Η Ελένη είναι κόρη του Δία και της Λήδας. Επίσης, οι Διόσκουροι Κάστωρ και Πολυδεύκης. Ο Διόνυσος είναι γιος του Δία και της Σεμέλης. Ο Ίων, γενάρχης των Ιώνων, γιος του Απόλλωνα και της Κρέουσας. Γιος του Απόλλωνα και ο Ασκληπιός. Ο Αχιλλέας γιος του Πηλέα και της Νηρηίδας Θέτιδας. Από το γάμο του ιδρυτού της Θήβας Κάδμου με την θεά Αρμονία γεννήθηκε ο Πολύδωρος που είχε γιο τον Λάβδακο και εκείνος τον Λαΐο πατέρα του Οιδίποδα. Ο βασιλέας της Θράκης Ρήσος γιος της Μούσας.

Αλλά εκτός από τα προαναφερθέντα πρόσωπα γόνους θεών, και άλλα πρόσωπα στο αρχαίο δράμα θεωρούν τον εαυτό τους τέκνο θεού, ιδίως του Δία, και τον προσφωνούν πατέρα.

Οι Έλληνες δραματικοί ποιητές εκφράζουν ό,τι ένιωθε και πίστευε ο λαός. Οι άνθρωποι ένιωθαν ότι είχαν θεϊκή καταγωγή. Η ζωή έξω από τον Παράδεισο ματαιώνει το «καθ' ομοίωσιν», αμαυρώνει την εικόνα του Θεού, αλλά δεν εξαλείψει το «κατ' εικόνα». Οι πιο προικισμένοι, στοχαστές και ποιητές, δραματικοί και λοιποί, συνελάμβαναν αυτήν την υικότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Ο Απόστολος Παύλος δεν αγνοεί αυτό το γεγονός γι' αυτό λέει στους Αθηναίους: «ως και τινες των καθ' υμάς ποιητών ειρήκασι του γαρ και γένος εσμέν». Επίστευαν τις θεότητες που γνωρίζουμε, αλλά ένιωθαν ότι υπάρχει ένας άγνωστος σ' αυτούς θεός, γι' αυτό αφιέρωσαν βωμό «τω αγνώστω θεω». Αυτόν τον αληθινό θεό, «ον ουν αγνοούντες ευσεβείτε, τούτον εγώ καταγγέλλω υμιν», λέει στους Αθηναίους ο Απόστολος των εθνών. Έτσι, μετά την ιεραποστολική εργασία του Αποστόλου Παύλου και στην πατρίδα μας εμείς έχουμε το προνόμιο και την ευλογία να πιστεύουμε στον αληθινό Θεό και να του απευθύνουμε την προσευχή που μας edίδαξε ο σαρκωθείς Λόγος του Θεού: «Πάτερ ημων...».

2500 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

«ΜΑΡΑΘΩΝ – ΣΑΛΑΜΙΣ»

Όπερα του Ζακυνθινού μουσικοσυνθέτη Παύλου Καρρέρ (1829-1896)

Τραγουδιστές και μουσικοί με τα όργανά τους έχουν συγκεντρωθεί στο θέατρο του Διονύσου κάτω από την Ακρόπολη. Οι Αθηναίοι εορτάζουν την δέκατη επέτειο της νίκης του Μαραθώνα. Η χορωδία υμνεί τον στρατηγό Μιλτιάδη. Χορεύτριες ανεβαίνουν στη σκηνή του θεάτρου και στεφανώνουν τον ανδριάντα του. Ηθοποιοί απαγγέλλουν ωδές. Μπαίνει η Φεδίμη, κρατά από το χέρι τον μικρό γιο της και κοιτάζει ερευνητικά τριγύρω. Είναι Περσίδα, λυπάται για τη γιορτή που γίνεται και θρηνεί για την μοίρα της που την καταδίκασε να ζει ανάμεσα στους εχθρούς των Περσών. Εκφράζει την πίκρα της για τον εραστή της που την εγκατέλειψε. Ομολογεί ότι ακόμη τον αγαπά. Σάλπιγγες αναγγέλλουν την άφιξη του στρατηγού Θεμιστοκλή. Θεωρείται ο ικανός ηγέτης που θα σώσει την Ελλάδα από τους Πέρσες. Με το βασιλιά τους Ξέρξη έχουν υποτάξει πολλές περιοχές της.

Έρχεται ο Θεμιστοκλής πάνω σε άρμα που σέρνουν δούλοι. Μιλά για τους Έλληνες της Θεσσαλίας που αντιστάθηκαν στον Ξέρξη και καλεί τον λαό της Αθήνας να δώσει τον υπέρ πάντων αγώνα. Στην άριά του παρεμβαίνει η χορωδία που αποτελείται από άρχοντες, ιερείς, κήρυκες, στρατιώτες και λαό.

Φθάνει τρέχοντας Αθηναίος κήρυκας και λέει στον Θεμιστοκλή ότι θέλει να τον ιδεί αγγελιοφόρος από τον Ξέρξη. Ο Θεμιστοκλής θα τον δεχθεί. Επικεφαλής πομπής αξιωματούχων Περσών ο Αλέξανδρος έρχεται και στέκεται μπροστά στον

Θεμιστοκλή. Ο στρατηγός τον αναγνωρίζει γιατί είχε μείνει κάποιο διάστημα στην Αθήνα. Ήταν γόνος αρχοντικής οικογένειας από τη Μακεδονία. Στην πρωτεύουσα της Περσίας Σούσα, όπου είχε βρεθεί, ερωτεύθηκε την πανέμορφη Περσίδα Φεδίμη, που τον ακολούθησε στην Ιωνία. Μετά από πολλές περιπέτειες (επανάσταση Ιωνικών πόλεων, περιπλανήθηκε στην Ελλάδα), ο Αλέξανδρος εγκατέλειψε την Φεδίμη και τον μικρό γιο τους και εγκαταστάθηκε στην αυλή του Ξέρξη που του χάρισε τιμές και πλούτη. Η Φεδίμη, μετά από μάταιη αναζήτησή του, κατέληξε στην Αθήνα, όπου έγινε πλανόδια μίμος και χορεύτρια για να ζήσουν αυτή και το παιδί της. Ο Αλέξανδρος φέρνει στους Αθηναίους τις προτάσεις ειρήνης του Ξέρξη. Ο λαός τις απορρίπτει με οργή. Ο Θεμιστοκλής δίνει την απάντηση που εμπνέουν η γενναιότητα και το φρόνημα των Ελλήνων: Η Ελλάδα προτιμά τον θάνατο από την σκλαβιά. Η Φεδίμη που έχει αναγνωρίσει τον Αλέξανδρο και συνεχίζει να τον αγαπά, συγκρατεί τα δάκρυά της και η κόρη του Θεμιστοκλή Μύρτη αισθάνεται την γοητεία του. Πριν φύγει η πρεσβεία του Ξέρξη θα φιλοξενηθεί στο μέγαρο του Θεμιστοκλή, κατά το έθιμο. Ανταποκρινόμενος σε πρόσκληση του Θεμιστοκλή, ο λαός τον εξουσιοδοτεί να απευθυνθεί στο Μαντείο των Δελφών για την τελική απόφαση της πόλεως.

Η Φεδίμη απευθύνεται στην Μύρτη και της εκθέτει την ιστορία της και τη σχέση της με τον Αλέξανδρο. Η Μύρτη την διώχνει, αλλά η Φεδίμη αρνείται να απομακρυνθεί. Η αναστάτωση που δημιουργείται φέρνει στο περιστύλιο του μεγάρου του Θεμιστοκλή τον Αλέξανδρο και τον Θεμιστοκλή. Ο Θεμιστοκλής ερωτά τον Αλέξανδρο εάν γνωρίζει την γυναίκα που ισχυρίζεται ότι τον ξέρει και θέλει να τον ιδεί. Στην άρνησή του η Φεδίμη ξεσκεπάζει το πρόσωπό της. Από την ταραχή του η Μύρτη καταλαβαίνει όλη την αλήθεια. Όταν ο Αλέξανδρος και η Φεδίμη μένουν μόνοι της λέει κυνικά να μην περιμένει να γυρίσει το παρελθόν.

Εκείνη ζητά από αυτόν ένα σύζυγο και έναν πατέρα για το παιδί τους. Ο Αλέξανδρος που ελπίζει ότι τον περιμένει βασιλικός θρόνος, της προσφέρει άφθονο χρυσάφι. Στην απόγνωσή της η Φεδίμη βγάζει μαχαίρι και αποπειράται να σκοτώσει το παιδί τους. Ο Αλέξανδρος την εμποδίζει, εκείνη πέφτει λιπόθυμη. Η κραυγή που έβγαλε φέρνει πίσω Θεμιστοκλή και Μύρτη. Ο Αλέξανδρος δικαιολογεί την λιποθυμία της Φεδίμης με ψεύτικη ιστορία. Ο Θεμιστοκλής και η κόρη του περιβάλλουν με στοργή την Φεδίμη.

Στο Μαντείο των Δελφών ιέρειες ψέλνουν έναν ύμνο στη νύχτα. Φθάνουν οι Αθηναίοι, ο Θεμιστοκλής, η Μύρτη και η Φεδίμη με τις προσφορές τους για τον θεό Απόλλωνα. Μετά τις απαραίτητες τελετουργικές πράξεις ο χρησμός δίδεται στον Θεμιστοκλή: «Σωτηρία από την φοβερή συμφορά θα βρει η Αττική στα ξύλινα τείχη». «Στα καράβια ας τρέξουμε αδέρφια, όπως συμβουλεύει η φωνή του θεού», φωνάζει στους συμπατριώτες του ο Θεμιστοκλής.

Στο περιστύλιο του μεγάρου του Θεμιστοκλή κάθεται η Φεδίμη και χαϊδεύει τον μικρό γιο της. Θυμάται τον Αλέξανδρο και όσα έζησε μαζί του. Έρχεται ο Θεμιστοκλής και ζητά την βοήθειά της για την σωτηρία της Αθήνας. Να πάει στο στρατόπεδο των Περσών και να πει ότι οι Έλληνες απελπισμένοι ετοιμάζονται να φύγουν με τα πλοία τους. Να παρακινήσει τον Ξέρξη να τους επιτεθεί. Ευγνώμων στον Θεμιστοκλή για την προστασία που βρήκε η Φεδίμη είναι πρόθυμη να θυσιασθεί αρκεί να δώσει έναν πατέρα στο παιδί της.

Οι Αθηναίοι ετοιμάζονται να εγκαταλείψουν την πόλη τους, τις εστίες και τα ιερά τους. Ο Θεμιστοκλής τους εμπυχώνει. Από το στρατόπεδο των Περσών στο Αιγάλεω ο Ξέρξης αντικρίζει την Αθήνα και οραματίζεται τον εαυτόν του αφέντη της. Ένας στρατηγός του φέρνει την Φεδίμη μεταμφιεσμένη σε άντρα.

Του αποκαλύπτει τα δήθεν συμβαίνοντα στην Αθήνα. Εύκολη λεία για τον στρατό του. Ο Ξέρξης δίνει διαταγή να πυρπολήσουν την Αθήνα. Ο Αλέξανδρος που αναγνωρίζει την Φεδίμη καταλαβαίνει την παγίδα. Όταν μένουν μόνοι, την πλησιάζει και την χτυπά στο πλευρό με εγχειρίδιο. Θανάσιμα πληγωμένη η Φεδίμη εκφράζει χαρά γιατί πεθαίνει κοντά στον αγαπημένο της. Στο μεταξύ αρχίζει η ναυμαχία της Σαλαμίνας. Ο Αλέξανδρος βυθίζει το εγχειρίδιο στην καρδιά του για να ταφεί μαζί με τη Φεδίμη.

Σε λίγο ακούγονται τα νικητήρια τραγούδια των Ελλήνων. Έρχονται σείοντας θριαμβευτικά τα όπλα τους και κλαδιά δάφνης. Ακολουθούν ο Θεμιστοκλής, η Μύρτη που κρατά το παιδί της Φεδίμης, ιερείς, στρατιώτες, δούλοι, αιχμάλωτοι Πέρσες. Δίπλα στον νεκρό Αλέξανδρο η ετοιμοθάνατη Φεδίμη αγκαλιάζει το παιδί της. Πεθαίνει ευτυχισμένη με τον αγαπημένο της, το παιδί της βρήκε πατέρες, αφού νίκησε η Ελλάδα.

Όπως και σε άλλες, πάμπολλες περιπτώσεις, έτσι και στην ιστορία αυτής της όπερας, στη σκιά μεγάλων ανδρών (Θεμιστοκλής, Ξέρξης) κινούνται μη διάσημα πρόσωπα. Και στο περιθώριο σπουδαίων γεγονότων εκτυλίσσονται προσωπικές ιστορίες που περνούν από διάφορα στάδια της ανθρώπινης ζωής. Μιας ζωής που σημαδεύεται από χαρά και λύπη, απογοήτευση και ικανοποίηση, από αδικία και αναγνώριση, αποτυχίες και επιτυχίες. Ενέργειες και λόγοι φέρνουν στην επιφάνεια, προσφέροντας στην παρατήρηση και μελέτη μας, ψυχικές καταστάσεις, συναισθήματα, επιθυμίες, ιδέες, κριτήρια, αντιλήψεις, προθέσεις, κίνητρα, επιδιώξεις, φιλοδοξίες.

Στην περίπτωση του μουσικού θεάτρου (όπερα, οπερέτα) ο μουσικοσυνθέτης πρέπει να εκφράσει μουσικά αυτά που σε κάθε φάση του

έργου (λιμπρέτου) εκφράζουν τα λόγια που αρθρώνει κάθε πρόσωπο: χαρά, οργή, ικανοποίηση, απειλή, απελπισία κλπ. Π.χ. ο θυμός δεν εκφράζεται με εύθυμες νότες.

Η υπόθεση της όπερας μας υπενθυμίζει κάποια ιστορικά στοιχεία για τον πλούτο και την πολιτικοστρατιωτική δύναμη των Περσών (χρυσόφοροι Μήδες), την απληστία των αρχόντων για πλούτο, δύναμη, δόξα. Βλ. τραγωδία του Αισχύλου «Πέρσαι». Βλέπουμε από κοντά την αποφασιστικότητα του Θεμιστοκλή και των Αθηναίων να μην υποταχθούν σε υπέρτερες δυνάμεις (αυτό επαναλήφθηκε το 1940 και όχι μόνον). Με την προσφυγή τους στο Μαντείο των Δελφών βλέπουμε τη σχέση τους με τον θείο παράγοντα.

Τυχοδιωκτική η πορεία ζωής του Αλέξανδρου. Ανευθυνότητα σημαδεύει την στάση του στον ερωτικό δεσμό του με την Φεδίμη και προς τον γιο του. Αξιέπαινη αντιθέτως η πιστότητα της Φεδίμης και συγκινητικό τον ενδιαφέρον της για τον γιο της και την εξασφάλισή του.

Τελευταία επισήμανση: η ανθρωπιά των Ελλήνων.

**Εφέτος εορτάζουμε τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του
1821.**

«ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ – ΦΕΡΑΙΟΣ»

Έργο του Τάκη Χρυσούλη

Πολλοί ήσαν εκείνοι που αγωνίστηκαν στη μεγάλη νύχτα της Τουρκοκρατίας για να φέρουν στο Γένος το ξημέρωμα του 1821. Αφανείς και διάσημοι, αγράμματοι και λόγιοι, κληρικοί και λαϊκοί, μέσα και έξω από τον χώρο της σημερινής Ελλάδος. Ένας από τους διακεκριμένους σποριάδες της ελευθερίας ήταν ο Ρήγας Φεραίος (1757-1798). Αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την γενέτεριά του, το Βελεστίνο της Θεσσαλίας, και να ζήσει στην ξενιτειά, Κωνσταντινούπολη, Βουκουρέστι, Βιέννη, Τεργέστη, όπου σπούδασε, εργάσθηκε και ανέπτυξε την εθνική δράση του.

Όπως στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα η στυγνή τυραννία του βάρβαρου κατακτητή δεν μπορεί να σβήσει το κερί του κρυφού σχολείου, να υποτάξει αρματωλούς και κλέφτες, να περιορίσει τους ριψοκίνδυνους ναυτικούς, έτσι και στον δεσποτισμό της Αυστροουγγαρίας του Φραγκίσκου οι φυγάδες Έλληνες. Δρουν με μύριες προφυλάξεις, γιατί η αστυνομία αγρυπνεί. Αγωνίζονται να επιβιώσουν και μερικοί επιτυγχάνουν να διακριθούν σε διάφορους τομείς.

Στις πρώτες σκηνές του έργου βλέπουμε τις συνθήκες της ζωής των Ελλήνων που είναι εγκατεστημένοι στη Βιέννη. Το απολυταρχικό καθεστώς του Φραγκίσκου τους παρακολουθεί. Γιατί δεν έχουν ξεχάσει την πατρίδα τους. Την

νοσταλούν, οραματίζονται την ελευθερία και την πρόοδό της. Αλλά αν το απολυταρχικό καθεστώς και η συγγένειά του με την Οθωμανική τυραννία καθιστούν την σύνεση και την λήψη προφυλάξεων αναγκαίες, το ηθικό τους είναι ακμαίο και το χιούμορ διαποτίζει τον λόγο τους.

Διαπιστώνουμε ότι η δραστηριότητα του Ρήγα έχει καρποφορήσει. Οι Έλληνες έχουν αφυπνιστεί. Οι ώριμοι στην ηλικία και έμπειροι προσπαθούν να χαλιναγωγούν τον ενθουσιασμό των νέων που ξεχειλίζει επικίνδυνα. Όλοι ανυπομονούν να επιστρέψουν στην Ελλάδα, να εργαστούν για τον γενικό ξεσηκωμό, να συμμετάσχουν στον αγώνα.

Τα βιβλία του Ρήγα ανάγνωσμά τους. Ο Θούριός του δονεί τις καρδιές τους και κινεί τα χείλη τους. Οι στίχοι του Θούριου αποτελούν το στημόνι όπου υφαίνεται όλο το έργο. Όραμα του Ρήγα η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια που αναβαθμίζει τον άνθρωπο σε ελεύθερο πρόσωπο. Το όραμα του για ελευθερία δεν περιορίζεται στους συμπατριώτες του Έλληνες. Αγκαλιάζει όλους τους Βαλκάνιους λαούς και όλους τους ανθρώπους, γιατί έχει διαπιστώσει ότι η τυραννία δεν φέρει μόνον το έμβλημα της Ημισελήνου.

Οι συνεργάτες του στη Βιέννη τον αγαπούν, τον εκτιμούν, τον θεωρούν αρχηγό τους. Τον περιμένουν να επιστρέψει από την Βενετία. Εκεί τύπωσε προκηρύξεις, βιβλίο και την Χάρτα του. Όταν έρχεται μυστικά, τους εμψυχώνει και τους πληροφορεί ότι συνάντησε τον πρέσβη Μπερναντότ που του υποσχέθηκε την βοήθεια της Γαλλίας. Αλλά ο Ρήγας πιστεύει ότι οι υπόδουλοι λαοί πρέπει να ξεσηκωθούν μόνοι τους και να μην περιμένουν να ελευθερωθούν από άλλες χώρες.

Φιλοξενείται στο αρχοντικό του εύπορου εμπόρου Ευστράτιου Αργέντη, που έχει διαθέσει σχεδόν όλη την περιουσία του για τον απελευθερωτικό αγώνα. Η κόρη του Μαργαρίτα φιλοδοξεί να μάθει «γράμματα στα λεύτερα Ελληνόπουλα». Και ο παραγιό τους Παναγής διακηρύττει: «Τη ζωή μου για τον αγώνα την έταξα».

Έφθασε η ώρα για κάθοδο στην Ελλάδα. Δυστυχώς, όμως, μετά από προδοσία, ο Ρήγας και μερικοί συνεργάτες του συλλαμβάνονται στην Τεργέστη από όπου θα έπαιρναν πλοίο για την Ελλάδα. Μεταφέρονται και φυλακίζονται στη Βιέννη. Παρακολουθούμε την ανάκριση του Ρήγα και του Αργέντη από τον αστυνομικό διοικητή. Παραμένουν θαρραλέοι και αδάμαστοι, προσηλωμένοι στο σκοπό τους. Ο Αργέντης αρνείται να σώσει τη δική του ζωή με δωροδοκία του διοικητή.

Μετά τους βρίσκουμε σε φυλακή του Βελιγραδίου. Ο Ρήγας, ο Αργέντης και ο Παναγής επικοινωνούν με τους άλλους συντρόφους τους, φυλακισμένους σε άλλα κελιά, με στίχους του Θούριου. Μια συζήτηση ανάμεσα στον Ρήγα και τον Πασά αποκαλύπτει το απαίσιο πρόσωπο της τυραννικής εξουσίας, την ευγένεια, την παρρησία, την ομορφιά της πνευματικής ελευθερίας που αψηφά τις χειροπέδες, τα βασανιστήρια, τον θάνατο.

Αν τους μεταφέρουν στην Κωνσταντινούπολη, υπάρχει ελπίδα να ελευθερωθούν κατά την μεταγωγή τους από άνδρες του Πασά του Βιδινίου Πασβάνογλου. Συνεννοούνται και συμφωνούν πως θα ενεργήσουν σε τέτοιο ενδεχόμενο. Οι Τούρκοι όμως τους εξοντώνουν στο Βελιγράδι, γιατί φοβούνται μήπως ο Ρήγας και οι συνεργάτες του δραπετεύσουν.

Τελευταία σκηνή του έργου στο Ναύπλιο. Ο συνεργάτης του Ρήγα Περραιβός, που είχε διαφύγει την σύλληψη, έχει συναντήσει μετά είκοσι πέντε χρόνια την κόρη του Αργέντη Μαργαρίτα, που έχει σωθεί από την σφαγή της Χίου. Η Επανάσταση έχει φουντώσει. Ο σπόρος της λευτεριάς που έσπειρε ο Ρήγας και οι συνεργάτες του και πότισαν με το αίμα τους αυτοί και άλλοι αγωνιστές, έχει βλαστήσει και το δέντρο μεγαλώνει εκτείνοντας όλο και περισσότερο τους θαλερούς κλώνους του.

Το έργο τελειώνει με δύο στίχους από τον Θούριο, πίστη του Ρήγα και υπόμνηση σ' εμάς για την αξία της ελευθερίας: «Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή».

Η κωμωδία του Αριστοφάνη ΙΠΠΗΣ θα παρουσιασθεί στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου στις 25, 26 και 27 Ιουνίου σε σκηνοθεσία Κωνσταντίνου Ρήγου. Εκθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση του έργου.

«ΙΠΠΗΣ»

Το έργο «Ιππής» θεωρείται η πιο μαχητική πολιτική σάτιρα του Αριστοφάνη. Με αυτό νίκησε στους δραματικούς αγώνες Λήναια το 424 π.Χ. τους Κράτινο και Αριστομένη.

Στο έργο έχουμε τα ακόλουθα πρόσωπα. Οι στρατηγοί των Αθηναίων Δημοσθένης και Νικίας που παριστάνονται ως δούλοι του «δήμου». Ο «δήμος» είναι προσωποποίηση του λαού, του εκλογικού σώματος. Ο δημαγωγός πολιτικός Κλέωνας, βυρσοδέψης το επάγγελμα, παριστάνεται ως δούλος Παφλαγώνας, στην πραγματικότητα αφέντης. Ο αλλαντοπώλης, ανώνυμος για μεγάλο διάστημα, που η πολιτική τον κάνει επώνυμο και γίνεται Αγοράκριτος. Τέλος έχουμε τον Χορό της κωμωδίας που αποτελείται από ιππείς. Είναι νέοι της Αθήνας. Η τριαντάχρονη νέα που αποτελεί προσωποποίηση της Συμφιλίωσης είναι βουβό πρόσωπο.

Τι παρακολουθούμε στην ελληνική πολιτική σκηνή δεκαετίες τώρα; Ανταγωνισμοί για την κατάκτηση και νομή της εξουσίας. Τα κόμματα εμφανίζονται ότι επιδιώκουν να υπηρετήσουν την πατρίδα, το Έθνος, το δημόσιο συμφέρον, να επιλύσουν τα προβλήματα του λαού, να αγωνισθούν για την ασφάλεια, προκοπή και ευημερία του. Μερικές φορές γίνονται ειλικρινείς και μιλούν για την νίκη τους στις εκλογές. Και ο λαός είναι ικανοποιημένος επειδή

τον αποκαλούν «κυρίαρχο». Ο Αριστοφάνης τους παρουσιάζει ως «δούλους» του «δήμου», αλλά είναι αφέντες του.

Αγανακτισμένοι από την τυραννική διακυβέρνηση του Κλέωνα οι στρατηγοί Δημοσθένης και Νικίας προσπαθούν να προωθήσουν στην εξουσία τον αλλαντοπώλη. Οι εραστές της εξουσίας κάνουν αγώνες λόγου, αλλά χωρίς επιχειρήματα. Στον ανταγωνισμό τους αλληλοκατηγορούνται. Οι απειλές και οι εκφοβισμοί δεν λείπουν. Οι παροχές και οι υποσχέσεις αποτελεσματικό ψηφοθηρικό μέσο. Δεν διστάζουν να επικαλεσθούν δικαστές και τον θείο παράγοντα (χρησμοί), να προσπαθήσουν να προσεταιρισθούν ομάδες πολιτών (τάξη ιππέων). Ο Κλέωνας απειλεί ότι θα πάει στη βουλή να καταγγείλει τον αλλαντοπώλη και τον Χορό που τον υποστηρίζει για συνεργασία με τους Πέρσες και τους Βοιωτούς.

Και η στάση του δήμου; Όπως της πλειονότητας του λαού μας. Εύπιστος, ευμετάβλητος, απληροφόρητος, χωρίς μνήμη και κρίση. Ενθουσιάζεται, χειροκροτεί και ζητωκραυγάζει εύκολα. Δεν συνετιζόμαστε από τις συνέπειες των εσφαλμένων επιλογών μας. Δεν έχουμε συνειδητοποιήσει ότι το χαμηλό πνευματικό – ηθικό επίπεδο της πλειονότητάς μας είναι υπεύθυνο για το χρόνιο κατάντημά μας. Από το σώμα της κοινωνίας μας αναδύονται ο άρχοντές μας, χρηστοί ή αχρείοι, ικανοί ή ανίκανοι, έντιμοι ή φαύλοι.

Η τραγωδία του Ευριπίδη ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ θα παρουσιασθεί στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου στις 2, 3 και 4 Ιουλίου σε σκηνοθεσία Γιώργου Νανούρη. Εκθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση του έργου.

«ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ»

Η υπόθεση του έργου εκτυλίσσεται στην επικίνδυνη για τους Έλληνες βαρβαρική τότε χώρα των Ταύρων (σημερινή Κριμαία) μπροστά στο ναό της θεάς Άρτεμης όπου ζει υπηρετώντας ως ιέρεια η Ιφιγένεια. Η κόρη αυτή του Αγαμέμνονα οδηγήθηκε στην Αυλίδα να θυσιασθεί στην Άρτεμη για να πνεύσει ούριος άνεμος και ν' αποπλεύσει ο στόλος των Ελλήνων για την Τροία. Η θεά έβαλε στον βωμό μian ελαφίνα και μετέφερε την Ιφιγένεια στην Ταυρίδα. Έχει το φρικτό έργο να ετοιμάζει για θυσία τους ξένους που καταπλέουν στην χώρα.

Φθάνουν στο ναό ο Ορέστης και ο πιστός φίλος του Πυλάδης. Υπακούοντας σε χρησμό του Απόλλωνα, ο Ορέστης ήλθε στην Ταυρίδα να κλέψει το άγαλμα της Άρτεμης και να το μεταφέρει στην Αθήνα για να σωθεί από τις Ερινύες που τον καταδίωκαν για τον φόνο της μητέρας του Κλυταιμνήστρας. Οι δύο νέοι συλλαμβάνονται και δεμένοι οδηγούνται στην Ιφιγένεια. Δεν φανερώνουν ποιοι είναι αλλά ότι είναι Μυκηναίοι. Ο Ορέστης την πληροφορεί για την άλωση της Τροίας, την τύχη διακεκριμένων προσώπων της εκστρατείας και τα δεινά που έχουν πλήξει τον οίκο του Αγαμέμνονα. Τα θλιβερά νέα αντισταθμίζονται από την χαρά που της προκαλεί η είδηση ότι ο αδελφός της ζει, επειδή από όνειρο πίστευε ότι ο Ορέστης είχε πεθάνει και τον θρηνούσε.

Μετά την αλληλοαναγνώριση σχεδιάζεται και επιχειρείται φυγή και αρπαγή του αγάλματος της Άρτεμης. Η θαλασσοταραχή και η αντίδραση των

κατοίκων απειλούν ματαίωση και καταστροφή. Η επέμβαση της θεάς Αθηνάς (από μηχανής θεός) τους σώζει και ελευθερώνει και τις σκλάβες Ελληνίδες που διακονούν στο ναό (συγκροτούν τον χορό της τραγωδίας).

Θαυμάζει κανείς τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής μεθοδεύει την αλληλοαναγνώριση των δύο αδελφών. Με το εύρημα του ονείρου έχει δημιουργήσει την προϋπόθεση μεγαλύτερης χαράς για την Ιφιγένεια. Επίσης την καταπληκτική και συναρπαστική περιγραφή του βουκόλου και του αγγελιαφόρου που υποκαθιστούν την σκηνική παρουσίαση.

Υποδειγματική η φιλία που ενώνει τους δύο νέους. Η φράση του Ορέστη «Κανένας κόπος δεν δίνει δικαιολογία στους νέους ώστε να μην μοχθούν» έχει να πει πολλά σε πολλούς νέους της καταναλωτικής κοινωνίας που δεν έχουν γευθεί την χαρά της δημιουργίας. Σημαντική επισήμανση η φράση της Ιφιγένειας για τους κατοίκους της Ταυρίδας: «ανθρωποκτόνοι οι ίδιοι αποδίδουν στη θεά τη θηριωδία τους». Και η επέμβαση της θεάς Αθηνάς υπενθυμίζει ότι όταν φθάνουμε στα όρια των δυνατοτήτων μας, σε αδιέξοδα, ο θεός παράγοντας δίνει την λύση.

Η κωμωδία του Αριστοφάνη ΒΑΤΡΑΧΟΙ θα παρουσιασθεί στην Επίδαυρο στις 9, 10 και 11 Ιουλίου σε σκηνοθεσία Αργυρώς Χιώτη και στο Ηρώδειο στις 6 και 7 Σεπτεμβρίου. Εκθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση του έργου.

«ΒΑΤΡΑΧΟΙ»

Με ευφυή ευρήματα, ο κορυφαίος αρχαίος Έλληνας κωμωδιογράφος Αριστοφάνης διατυπώνει πολύ σημαντικά πράγματα για τους συμπολίτες του Αθηναίους και για όλους τους ανθρώπους.

Διαπιστώνοντας ότι, μετά τον θάνατο και του Ευριπίδη, δεν έχει μείνει στην Ελλάδα κανένας αξιόλογος τραγικός ποιητής, ο θεός Διόνυσος αποφασίζει να τον πάρει από τον Άδη και να τον φέρει στην Αθήνα. Με τον δούλο του Ξανθία πηγαίνει στην Τίρυνθα, στον Ηρακλή, που έχει πάρει από τον Άδη τον Κέρβερο, για να ζητήσει οδηγίες πώς θα μπει στον Άδη. Ο Διόνυσος φοράει λεοντή και κρατά ρόπαλο όπως ο Ηρακλής. Με εξωτερικά στοιχεία θέλει να αναπληρώσει την έλλειψη γενναιότητας. Στην εξέλιξη του μύθου, η δειλία του θα λάμψει συνεισφέροντας στο κωμικό στοιχείο του έργου. Και η αμφίεσή του θα του δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα. Με την δηλωμένη πρόθεση του Διονύσου να επαναφέρει στη ζωή τον Ευριπίδη, ίσως ο Αριστοφάνης θέλει να δείξει ότι δεν είναι προκατειλημμένος εναντίον του ποιητή που είχε δεχθεί τα σατιρικά βέλη του.

Σοβαρούς υπαινιγμούς για θέματα της πνευματικής και κοινωνικής ζωής της Αθήνας έχουμε στον αστείο διάλογο μεταξύ Διονύσου και Ξανθία στην αρχή. Σχόλια για την πολιτική επικαιρότητα της χώρας διατυπώνει ο Χορός των μυστών

στο πρώτο στάσιμο. Κρίνει παραλείψεις ή κακές ενέργειες των Αθηναίων και κάνει αυστηρές συστάσεις.

Ο θεός Πλούτωνας, που βασιλεύει στον Άδη, οργανώνει δραματικό αγώνα, στον οποίο παίρνουν μέρος ο Αισχύλος και ο Ευριπίδης. Κριτής ο θεός Διόνυσος. Πριν από την έναρξη του αγώνα παρακολουθούμε μια έντονη αντιδικία μεταξύ των δύο τραγικών. Διαπιστώνουμε και εδώ ότι ο λεγόμενος πνευματικός άνθρωπος δεν χαρακτηρίζεται πάντα από πνευματική ανωτερότητα ήθους. Ο Διόνυσος προσπαθεί να τους κατευνάσει. Τους επιβάλλει να προσευχηθούν.

Κατά τον αγώνα ο καθένας υπεραμύνεται του δικού του έργου και κατηγορεί τον άλλο για ελαττώματα των έργων του. Ο Αισχύλος, μάλιστα, επισημαίνει τις δυσμενείς συνέπειες που έχουν τα έργα του Ευριπίδη στην κοινωνία. Είναι γνωστό το φαινόμενο ο κάθε δημιουργός να θεωρεί τα δικά του έργα ανώτερα, καλύτερα ομοτέχνων του. Παρά τις διαφορές τους και τη μεταξύ τους αντιδικία, οι δύο τραγικοί ποιητές συμφωνούν στην αναγνώριση της σημασίας της τραγωδίας, της παιδευτικής της αξίας. Ο Διόνυσος «ζυγίζει» την ποίησή τους, βρίσκει ότι οι στίχοι του Αισχύλου βαραίνουν περισσότερο αλλά δεν μπορεί να εκφέρει τελική κρίση. Αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζει την αξία των έργων του Ευριπίδη.

Στον αγώνα αυτό διεξάγεται μία σύγκρουση ανάμεσα στην παλιά τέχνη (Αισχύλος) και στην νέα τέχνη (Ευριπίδης). Επιχειρείται συγκριτική αξιολόγηση της παλαιότερης και νεώτερης τέχνης. Ο Αισχύλος αρθρώνει μια βαρυσήμαντη ρήση, ότι η έκφραση πρέπει να είναι ανάλογη με το περιεχόμενο: «...ανάγκη μεγάλων γνωμών και διανοιών ίσα και τα ρήματα τίκτειν». Με το έργο του αυτό, ο Αριστοφάνης επικρίνει τους άτεχνους και ατάλαντους συγγραφείς.

Τελικά, ο Διόνυσος προκρίνει τον Αισχύλο αφού έχει ακούσει και τις συμβουλές που θα έδιναν στην πόλη (Αθήνα). Η πρόκριση είναι βέβαια του Αριστοφάνη, που θέλει τον τραγικό ποιητή σοφό σύμβουλο του λαού. Ο Ευριπίδης ήταν σοφιστής, είχε νέες ιδέες. Η κατάσταση όμως της Αθήνας, προς το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, δεν επέτρεπε πειραματισμούς. Προκρίνοντας τον Αισχύλο, εξέφραζε την άποψή του: **ασφάλεια παρέχει η προσήλωση στις παραδόσεις, στις δοκιμασμένες στο καμίνι του χρόνου αξίες.**

Η τραγωδία του Ευριπίδη ΟΡΕΣΤΗΣ έχει προγραμματισθεί να παρουσιασθεί στην Επίδαυρο στις 16, 17 και 18 Ιουλίου σε σκηνοθεσία Γιάννη Κακλέα. Επίσης, στο Ηρώδειο στις 4 και 5 Οκτωβρίου. Παραθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση του έργου.

«ΟΡΕΣΤΗΣ»

Η υπόθεση εκτυλίσσεται στο Άργος μπροστά στο ανάκτορο των Ατρείδων. Υπακούοντας σε χρησμό του Απόλλωνα, ο Ορέστης, που μετά την δολοφονία του πατέρα του Αγαμέμνονα είχε φυγαδεφθεί στην Κρίσα Φωκίδας, ήλθε στο Άργος να τιμωρήσει τους ενόχους, την μητέρα του Κλυταιμνήστρα και τον εραστή της Αίγισθο. Ψυχικό και σωματικό ράκος ο μητροκτόνος κείται άρρωστος μπροστά στο πατρικό ανάκτορο. Δίπλα του η αδελφή του Ηλέκτρα. Περιμένουν από τον αδελφό του πατέρα τους Μενέλαο, βασιλιά της Σπάρτης, να εξευμενίσει τους Αργείους, που είναι εναντίον τους λόγω της μητροκτονίας. Ο Μενέλαος και η Ωραία Ελένη έχουν έλθει στο Άργος.

Επηρεασμένος από την παρουσία του πενθερού του Τυνδάρεω, που είναι οργισμένος για τον φόνο της κόρης του Κλυταιμνήστρας και επιθυμεί την θανάτωση του Ορέστη, ο Μενέλαος αρνείται την βοήθειά του. Ο φίλος του Ορέστη Πυλάδης συμπαρίσταται στα δύο αδέρφια. Η συνέλευση των Αργείων αποφασίζει την θανάτωση του Ορέστη και της Ηλέκτρας. Πυλάδης και Ορέστης σχεδιάζουν την δολοφονία της Ελένης για να εκδικηθούν τον Μενέλαο. Όταν ενημερώνουν σχετικά την Ηλέκτρα, εκείνη τους προτείνει να συλλάβουν όμηρο την Ερμιόνη, κόρη του Μενέλαου και της Ελένης, για να διαφύγουν μετά τον φόνο.

Ορέστης και Πυλάδης μπαίνουν στο ανάκτορο. Ακούονται κραυγές της Ελένης. Ένας Φρύγας δούλος της βγαίνει και περιγράφει την προσπάθεια του Ορέστη να την θανατώσει. Φθάνει ο Μενέλαος και βλέπει τον Ορέστη στη στέγη του ανακτόρου. Απειλεί ότι θα σφάζει την Ερμιόνη και θα πυρπολήσει το ανάκτορο. Ο Μενέλαος καλεί σε βοήθεια τους Αργείους.

Εμφανίζεται ο Απόλλωνας και αναγγέλλει την ανάληψη της Ελένης στους ουρανούς, την αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο στην Αθήνα (βλ. «Ευμενίδες» Αισχύλου), επικυρώνει τον γάμο Πυλάδη και Ηλέκτρας και ανακοινώνει ότι ο Ορέστης θα νυμφεφθεί την Ερμιόνη (βλ. «Ανδρομάχη» Ευριπίδη).

Ο Ορέστης επιτυγχάνει τον στόχο του, την τιμωρία των δολοφόνων του πατέρα του. Όμως η επίτευξη των στόχων δεν συνεπάγεται πάντα ευδαιμονία. Η τέλεση του κακού προκαλεί ψυχική και σωματική ασθένεια. Όταν εμείς φθάνουμε στα όρια των δυνατοτήτων μας, σε αδιέξοδα, ο θεός παράγοντας δίνει την λύση.

Η τραγωδία του Ευριπίδη ΦΟΙΝΙΣΣΑΙ θα παιχθεί στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου στις 30 και 31 Ιουλίου 1 Αυγούστου σε σκηνοθεσία Γιάννη Μόσχου. Ακολουθεί η συνοπτική έκθεση της υποθέσεως του έργου

«ΦΟΙΝΙΣΣΑΙ»

Ανήκει στον Θηβαϊκό κύκλο και παίρνει τον τίτλο της από τις γυναίκες που συγκροτούν τον Χορό. Έχουν σταλεί από την Τύρο της Φοινίκης στο Μαντείο των Δελφών για να αφιερωθούν στη λατρεία του Απόλλωνα. Φθάνοντας στη Θήβα, κτισμένη από τον Κάδμο που καταγόταν από την Φοινίκη, αποκλείστηκαν από τον στρατό των Αργείων που πολιορκεί την πόλη.

Μετά την αποκάλυψη των ακούσιων ανοσιουργημάτων του, ο Οιδίποδας αυτοτυφλώθηκε. Για να ξεχαστεί το κακό οι γιοί του τον περιόρισαν στο ανάκτορο. Εκείνος τους καταράσθηκε. Συμφώνησαν να βασιλεύουν ένα χρόνο ο καθένας, εναλλακτικά. Στο τέλος του πρώτου χρόνου ο Ετεοκλής δεν παρέδωσε την εξουσία στον Πολυνείκη που κατέφυγε στο Άργος όπου νυμφέφθηκε την κόρη του βασιλιά Άδραστου που υποσχέθηκε να τον βοηθήσει να πάρει τον θρόνο. Έτσι, με ξένο στρατό ο Πολυνείκης πολιορκεί την πατρίδα του.

Φοβισμένη από τον κίνδυνο που ζώνει την Θήβα και αναστατωμένη από την ένοπλη αντιπαράθεση των γιών της η Ιοκάστη προσπαθεί αν τους συμφιλιώσει. Οι δύο νέοι συναντώνται μπροστά της αλλά οι συμβουλές και τα παρακάλια της αποτυγχάνουν. Η επιθυμία του Ετεοκλή να κρατήσει την εξουσία και η απόφαση του Πολυνείκη να διεκδικήσει τα δικαιώματά του έχουν ανάψει μέσα τους τέτοιο αβυσσαλέο μίσος που ο καθένας επιθυμεί σφόδρα να εξοντώσει τον άλλον.

Σ' αντίθεση προς την φιλαρχία των δύο αδελφών που απειλεί την Θήβα με καταστροφή, ένας άλλος νέος, ο γιος του Κρέοντα Μενοικέας, υπακούοντας σε χρησμό του μάντη Τειρεσία και ματαιώνοντας σχέδιο του πατέρα του για φυγάδευσή του, αυτοθυσιάζεται για την σωτηρία της πατρίδας του.

Φάσεις από την πολιορκία και τις μάχες μπροστά στο επτάπυλο κάστρο της Θήβας περιγράφει συναρπαστικά Αγγελιοφόρος που παροτρύνει την Ιοκάστη να σπεύσει έξω από τα τείχη για να αποτρέψει την μονομαχία ανάμεσα στον Ετεοκλή και τον Πολυνείκη. Η Ιοκάστη και η κόρη της Αντιγόνη σπεύδουν στο πεδίο της μάχης. Αγνοώντας την μονομαχία των δύο αδελφών, ο Κρέοντας φέρνει το σώμα του Μενοικέα να το λούσει και νεκροστολίσει η Ιοκάστη.

Έρχεται Αγγελιοφόρος και με συγκλονιστικό τρόπο περιγράφει την μονομαχία των δύο αδελφών, την αλληλοεξόντωσή τους και την αυτοκτονία της Ιοκάστης. Πομπή φέρνει τους τρεις νεκρούς. Η Αντιγόνη που την οδηγεί θρηνεί τις συμφορές του πατρικού της σπιτιού. Ο Οιδίποδας βγαίνει από το ανάκτορο, πληροφορείται τα συμβάντα και ξεσπά σε θρήνο. Με διαταγή του βασιλιά Κρέοντα ο τυφλός Οιδίποδας παίρνει τον δρόμο της εξορίας συνοδευόμενος από την Αντιγόνη.

Με την τραγωδία αυτή ο Ευριπίδης επεσήμαινε στους Έλληνες της εποχής του τον παραλογισμό του αδελφοκτόνου Πελοποννησιακού Πολέμου και τις συνέπειές του.

Η τραγωδία ΕΛΕΝΗ του Ευριπίδη θα παρουσιασθεί στην Επίδαυρο στις 6, 7 και 8 Αυγούστου σε σκηνοθεσία Βασίλη Παπαβασιλείου. Παραθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση του έργου.

«ΕΛΕΝΗ»

Ο Πάρις επήρε στην Τροία το είδωλο της Ωραίας Ελένης. Η πραγματική μεταφέρθηκε από τον Ερμή, με εντολή του Δία, στην Αίγυπτο, για να ζήσει στο ανάκτορο του βασιλέα Πρωτέα, περιμένοντας τον Μενέλαο να επιστρέψει από την Τροία. Γνωρίζει ότι οι Έλληνες την καταριούνται, επειδή πιστεύουν ότι εγκαταλείποντας τον άντρα της έγινε η αιτία του Τρωικού Πολέμου που αφάνισε πολλούς Έλληνες και Τρώες. Αυτή πιστή στον Μενέλαο. Μετά τον θάνατο του Πρωτέα, αντιμετωπίζει τις φορτικές πιέσεις του γιου του Θεοκλύμενου, που θέλει να την νυμφευθεί παρά την άρνησή της.

Πηγαίνοντας στην Κύπρο, ο Τεύκρος, ο αδελφός του Τελαμώνιου Αίαντα, την πληροφορεί για όσα συνέβησαν κατά τον Τρωικό Πόλεμο. Ο Μενέλαος, που είχε αιχμαλωτίσει την Ελένη, δεν είχε ακόμη επιστρέψει στην Σπάρτη, επτά χρόνια μετά την άλωση της Τροίας. Μάλλον θα είχε πνιγεί επιστρέφοντας στην Ελλάδα. Η Ελένη νιώθει ότι μάταια περιμένει τον Μενέλαο και, μετά την αποχώρηση του Τεύκρου ξεσπά σε θρήνο. Ο Χορός, που αποτελείται από σκλάβες Ελληνίδες, της συμπαρίσταται.

Πληροφορείται από την μάντισσα Θεονόη, αδελφή του Θεοκλύμενου, ότι ο Μενέλαος ζει και βρίσκεται εκεί κοντά. Ελένη και γυναίκες του Χορού βγαίνουν χαρούμενες από το ανάκτορο. Αντικρίζουν έναν ρακένδυτο άντρα. Είναι ο Μενέλαος που βγήκε ναυαγός στην Αίγυπτο και ήλθε στο ανάκτορο να ζητήσει

βοήθεια και τρόφιμα. Μετά από διάλογο, η Ελένη αναγνωρίζει στο πρόσωπο του ξένου τον άντρα της, αλλά δεν τον πείθει ότι είναι η γυναίκα του Ελένη, ότι δεν τον απάτησε με τον Πάρη και ότι στην Τροία επήγε το είδωλό της. Καταφθάνει σύντροφός του και τον πληροφορεί ότι το είδωλο της Ελένης που φύλαγαν στην σπηλιά χάθηκε στους αιθέρες. Ο Μενέλαος πείθεται για την αλήθεια των λόγων της γυναίκας του και αγκαλιάζονται ευτυχισμένοι.

Η ευτυχία του επισκιάζεται από την απειλή που αντιπροσωπεύει και για τους δύο ο Θεοκλύμενος. Η Ελένη εξαπατά τον Θεοκλύμενο που τους δίνει πλοίο, ναύτες και ζώα για θυσία στη θάλασσα για τον δήθεν νεκρό άντρα της. Ελένη, Μενέλαος και σύντροφοί του φεύγουν ασφαλείς για την Ελλάδα.

Με το έργο αυτό, ο Ευριπίδης επισημαίνει την αφροσύνη και ματαιότητα του πολέμου. Ο σύντροφος του Μενελάου αναφωνεί έκπληκτος: «Τι; Άδικα, λοιπόν, για μια νεφέλη επολεμούσαμε;»

Η τραγωδία του Ευριπίδη ΒΑΚΧΑΙ θα παιχθεί στην Επίδαυρο στις 13, 14 και 15 Αυγούστου και στο Ηρώδειο στις 2 και 3 Οκτωβρίου σε σκηνοθεσία Νικαίτης Κοντούρη.

«ΒΑΚΧΑΙ»

Η υπόθεση του έργου εκτυλίσσεται στη Θήβα μπροστά στο παλάτι. Στεφανωμένος με κισσό και ντυμένος με φανταχτερή φορεσιά εμφανίζεται ως νέος άντρας ο θεός Διόνυσος. Είναι γιος του Δία και της Σεμέλης, κόρης του Κάδμου, που είχε έλθει από την Φοινίκη και είχε ιδρύσει την Θήβα. Διηγείται την περιοδεία του σε χώρες της Ανατολής και την διάδοση της λατρείας του. Ήλθε στη Θήβα για να τιμωρήσει τον βασιλέα της Πενθέα, την μητέρα του Αγαύη και τις αδελφές της Ινώ και Αυτονόη, επειδή δεν τον αναγνωρίζουν και δεν τον τιμούν ως θεό. Σ' αυτές και σε όλες τις γυναίκες της Θήβας ενέβαλε μανία και σαν τρελές τρέχουν στα βουνά. Καλεί τις μαινάδες (συγκροτούν τον Χορό της τραγωδίας) που τον ακολουθούν από τον Τμώλο (βουνό της Λυδίας) να αναγγείλουν τον ερχομό του στην πόλη με τα τύμπανά τους. Αυτός φεύγει για τον Κιθαιρώνα για να συμμετάσχει στο χορό των βακχών.

Μπαίνει στην ορχήστρα του θεάτρου ο Χορός των μαινάδων κρούοντας τύμπανα. Μετά ψάλλει στον Διόνυσο (Βάκχο) το διθύραμβο, μιλά για την αξία των βακχικών τελετών, για την γέννηση του θεού Διονύσου, για το βακχικό-διονυσιακό σκίρτημα. Στη σκηνή μπαίνει ο μάντης Τειρεσίας και καλεί τον Κάδμο να συμμετάσχουν στις βακχικές τελετές. Παρά την ηλικία τους, θα συμμετάσχουν

σε τελετές προς τιμήν του Διονύσου. Είναι ντυμένοι με στολή βακχικής λατρείας, στεφανωμένοι με κισσό και κρατούν θύρσο. Τους συναντά ο Πενθέας που νομίζει ότι και αυτοί ξεμυαλίστηκαν όπως οι γυναίκες. Δεν τους μεταπείθει ούτε πείθεται από αυτούς να δεχθεί την διονυσιακή λατρεία.

Ο Διόνυσος έχει συλληφθεί, οδηγείται στον Πενθέα. Ακολουθεί ζωηρή στιχομυθία. Ο Πενθέας ειρωνεύεται, φέρεται με ασέβεια, οργίζεται, φυλακίζει τον Ασιάτη μάγο, όπως τον θεωρεί, σε στάβλο. Αγγελιοφόρος αφηγείται όσα είδε να κάνουν οι Θηβαίες βάκχες στον Κιθαιρώνα. Ο Διόνυσος δείχνει βίαια την δύναμή του και πείθει τον Πενθέα να παρακολουθήσει τις βακχικές τελετές στον Κιθαιρώνα ντυμένος γυναίκα. Εκεί βρίσκει τραγικό θάνατο. Με επικεφαλής την μητέρα του Αγαύη οι Βάκχες τον κατασπαράσσουν. Η μητέρα του φέρνει θριαμβευτικά στη Θήβα το κεφάλι του ως τρόπαιο στον θύρσο της. Όταν της περνά η βακχική μανία, βλέπει το ακούσιο φρικτό έγκλημά της και ξεσπά σε θρήνο.

Με την εξέλιξη του μύθου, μέσω του Χορού και με το στόμα του Αγγελιοφόρου ο ποιητής μας λέει ότι η σωφροσύνη και ο σεβασμός προς τους θεούς είναι τα καλύτερα αγαθά για τους ανθρώπους.

«ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ»

Η τραγωδία του Αισχύλου ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ θα παρουσιασθεί στην Επίδαυρο στις 20, 21 και 22 Οκτωβρίου καθώς και στο Ηρώδειο στις 19 και 20 Σεπτεμβρίου σε σκηνοθεσία Άρη Μπινιάρη. Παραθέτουμε συνοπτικά την υπόθεση της τραγωδίας.

Οδηγώντας τον Προμηθέα η Δύναμη και η Βία φθάνουν στους απότομους βράχους της Σκυθίας. Κοντά τους ο Ήφαιστος που κρατά σύνεργα σιδηρουργού. Εκτελώντας προσταγή του Δία, ο Ήφαιστος αλυσοδένει στους βράχους τον Προμηθέα. Η Δύναμη χλευάζει τον Τιτάνα. Όταν ο Προμηθέας μένει μόνος, απευθύνεται στα στοιχεία της Φύσεως, αναστενάζει, θρηνεί για την ατιμωτική τιμωρία που του επέβαλε ο Δίας.

Κάποια στιγμή έρχονται οι Ωκεανίδες, που αποτελούν τον Χορό της τραγωδίας. Διαλέγονται με τον Τιτάνα και του εκφράζουν την συμπόνοια τους. Ο Προμηθέας τους αποκαλύπτει ότι ο τώρα πανίσχυρος Δίας κάποτε θα εκθρονισθεί. Τους εξηγεί γιατί τιμωρείται. Ο Δίας ήθελε να εξαλείψει τους ανθρώπους. Μόνον ο Προμηθέας τους συμπόνεσε και τόλμησε να τους σώσει. Τους απάλλαξε από τον φόβο του θανάτου, τους έμαθε τέχνες, τους έδωσε ελπίδες και βέβαια τους έδωσε το πυρ. «Και περισσές μ' αυτό θα μάθουν τέχνες».

Κατόπιν φθάνει ο Ωκεανός και συμβουλεύει τον Προμηθέα να συγκρατήσει την οργή του και να προσαρμοστεί στη νέα τάξη πραγμάτων, για να μην πάθει χειρότερα. Ο Προμηθέας δεν μεταπείθεται, θα υποφέρει την μοίρα του όσο κρατάει η οργή του Δία.

Έρχεται ένα άλλο θύμα του Δία, η Ιώ, μεταμορφωμένη σε αγελάδα. Καταδιώκεται από τον γίγαντα Άργο, επειδή την μισεί η Ήρα, διότι την ερωτεύθηκε ο Δίας. Ακολουθεί διάλογος ανάμεσα στον Προμηθέα και την Ιώ. Ικανοποιώντας το αίτημα των Ωκεανίδων, ο Τιτάνας αναφέρει τους τόπους όπου θα περιπλανηθεί η Ιώ. Θα καταλήξει στην πόλη Κάνωβο στις εκβολές του Νείλου, ο Δίας θα της δώσει τα λογικά της και από επαφή μαζί του θα αποκτήσει τον Έπαφο. Η Ιώ εκφράζει φρενοζάλη που την καταλαμβάνει και αποχωρεί.

Ο Προμηθέας μιλάει πάλι στις Ωκεανίδες για την πτώση του Δία. Είναι αποφασισμένος να υποφέρει μεγαλύτερα δεινά. Δεν πτοείται από τις νέες απειλές που του μεταφέρει ο Ερμής, ούτε από το μαρτύριο που του επιφυλάσσεται και του αποκαλύπτει ο Ερμής: αετός θα του κατατρώγει το συκώτι. Αρνείται να του αποκαλύψει την αιτία της πτώσεως του Δία. Ο Προμηθέας παραμένει πεισματικά ανυπότακτος. Ο Ερμής τον απειλεί και αποχωρεί. Υπόγεια βροντή αισθητοποιεί την οργή του Δία.

Ευδιάκριτοι οι πολιτικοί υπαινιγμοί της τραγωδίας, πλούσιας σε σοφές ρήσεις. Όργανα της αυταρχικής εξουσίας (Δίας), το Κράτος και η Βία. Στην υπηρεσία της γνώσης, ειδικότητα, εμπειρία και σύνεργα (Ήφαιστος). Η Εξουσία έχει τον τρόπο και τα μέσα να αξιοποιεί προς ίδιον όφελος υλικά μέσα, ανακαλύψεις, επινοήσεις, επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα, ανθρώπινη εφευρετικότητα κλπ. Οι εκάστοτε και εκασταχού νομείς της πλανώνται πιστεύοντας ότι θα την απολαμβάνουν αιωνίως.

Το αριστούργημα του Σαίξπηρ ΟΘΕΛΟΣ θα παρουσιασθεί στο Ηρώδειο στις 26 και 27 Αυγούστου σε σκηνοθεσία Αιμίλιου Χειλάκη και Μανώλη Δούνια. Συνοπτική έκθεση της υποθέσεως του έργου.

«ΟΘΕΛΟΣ»

Αν η αρχαία ελληνική τραγωδία είναι «μίμησις πράξεως σπουδαίας και τελείας» (Αριστοτέλης), η σαιξπηρική αυτή τραγωδία είναι και μία εύστοχη σκιαγράφηση του κόσμου μας. Του κόσμου που ήταν και είναι αξιολογικά ασπρόμαυρος. Μια αρένα όπου κονταροχτυπιούνται το καλό και το κακό.

Σαν άλλος άρχοντας της βασιλείας του κακού ο Ιάγος μισεί και πολεμά το καλό. Δεν είναι ο Οθέλος, ο γενναίος και έμπειρος στρατηγός της Δημοκρατίας της Βενετίας που πρωταγωνιστεί στο έργο αυτό. Είναι ο σημαιοφόρος του Ιάγος που κινεί τα νήματα και προκαλεί τόσο κακό χωρίς να αποκομίσει κανένα όφελος. Κίνητρό του ο φθόνος.

Με αφορμή το γεγονός ότι ο Οθέλος δεν διόρισε αυτόν υπασπιστή του αλλά τον Κάσιο και με πρόσθετο πρόσχημα την υποψία ότι η γυναίκα του Αιμιλία τον απάτησε με τον στρατηγό, ο Ιάγος καταστρώνει και εκτελεί τα σατανικά σχέδιά του. Στόχοι της μοχθηρίας του ο Οθέλος, η Δυσδαιμόνα και ο Κάσιος. Αδίστακτος και εκπληκτικά πανούργος, επιτυγχάνει να παγιδεύει με την υποκρισία τα θύματά του.

Πριν φύγουν από την Βενετία για την Κύπρο, ο Ιάγος δίνει ελπίδες στον Ροδρίγο, που αγαπά την ωραία Δυσδαιμόνα, και για να τον στρέψει εναντίον του Κάσιου του λέει ότι η Δυσδαιμόνα αγαπά τον Κάσιο. Στην Κύπρο σκηνοθετεί

καυγά ανάμεσα στον Ροδρίγο και τον Κάσιο, τον οποίο μεθά. Κατά την συμπλοκή τους τραυματίζεται βαριά ο Μοντάνος, προκάτοχος του Οθέλου στη διοίκηση της Κύπρου, που προσπάθησε να σταματήσει την ξιφομαχία τους. Ο Κάσιος χάνει το αξίωμά του και το κερδίζει ο Ιάγος.

Με σατανική μαεστρία ο Ιάγος ενσταλάζει στο νου του Οθέλου την υποψία ότι η γυναίκα του Δυσδαιμόνα τον απατά με τον Κάσιο. Σε δεύτερο στάδιο την κατηγορεί απροκάλυπτα. Με την πανουργία του καταφέρνει να μετατρέψει σε βεβαιότητα την υποψία του Οθέλου. Σχεδιάζει την δολοφονία του Κάσιου από τον Ροδρίγο. Οι δύο άντρες αλληλοτραυματίζονται, ο Κάσιος σώζεται, ο Ιάγος σκοτώνει τον Ροδρίγο. Ο Οθέλος στραγγαλίζει την Δυσδαιμόνα. Η Αιμιλία αποκαλύπτει την πλεκτάνη του Ιάγου με το μαντήλι της Δυσδαιμόνας. Ο Ιάγος την σκοτώνει. Ο Οθέλος βλέπει την πλάνη του και αυτοκτονεί. Ο Ιάγος συλλαμβάνεται για να δικαστεί και βασανιστεί.

Ο Ιάγος επιτυγχάνει πρόσκαιρα. Είναι πανούργος, ψύχραιμος, υποκριτής. Έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη όλων. Εκμεταλλεύεται τις περιστάσεις, τις αδυναμίες των θυμάτων του: ευπιστία και ακρισία (Οθέλος, Ροδρίγος), φιλοδοξία (Κάσιος), έρωτας (Ροδρίγος), απειρία (Δυσδαιμόνα), αδράνεια (Αιμιλία).

Όσο καλά κι αν στήνεται μια πλεκτάνη, αργά ή γρήγορα καταρρέει. Το κακό φαίνεται να κυριαρχεί στον κόσμο. Όμως το καλό θα νικήσει και θα επικρατήσει τελικά.

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ